

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

30 kwietnia 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Marcin Krajewski (przewodniczący)

SSN Agnieszka Góra-Błaszczkowska

SSN Maciej Kowalski (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 30 kwietnia 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu
z 1 lipca 2021 r., II Ca 1322/20,
w sprawie z powództwa L. J. i I. J.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o zapłatę,

- 1. oddala skargę kasacyjną;**
- 2. zasądza od Bank spółki akcyjnej w W. na rzecz L. J. i I. J. po 1350 (jeden tysiąc trzysta pięćdziesiąt) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

Agnieszka Góra-Błaszczkowska

Marcin Krajewski

Maciej Kowalski

[SOP]

UZASADNIENIE

Powodowie L. J. i I. B. wniesli o zasądzenie od Banku S.A. w W. solidarnie 50 591,80 zł tytułem zwrotu nienależnie pobranych rat kapitałowo-odsetkowych kredytu wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od dnia następującego po dniu spłaty każdej z rat do dnia zapłaty oraz kwoty 516,03 zł tytułem nienależnie pobranej składki ubezpieczenia niskiego wkładu własnego kredytu wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 31 grudnia 2011 r. do dnia zapłaty.

W odpowiedzi na pozew pozwana wniosła o oddalenie powództwa w całości. W piśmie procesowym z 23 stycznia 2018 r. z ostrożności procesowej podniosła zarzut potrącenia – na wypadek, gdyby Sąd doszedł do przekonania, że umowę kredytu należy uznać za nieważną. Zarzut potrącenia został również złożony podczas rozprawy 1 lutego 2018 r. w obecności powodów i ich pełnomocnika.

Wyrokiem z 6 lutego 2020 r. Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Fabrycznej we Wrocławiu oddalił powództwo i wzajemnie zniósł koszty procesu.

Sąd ten ustalił, że 26 listopada 2007 r. L. J. oraz I. B. zawarli z Bankiem S.A. w W. umowę kredytu hipotecznego zgodnie z którą bank udzielił powodom kredytu w kwocie 262 000 zł indeksowanego do CHF, z przeznaczeniem na sfinansowanie zakupu lokalu mieszkalnego przy ul. S. w D. Kredyt miał zostać wypłacony w PLN przy jednoczesnym przeliczeniu wysokości wypłacanej kwoty (transzy) na CHF według kursu kupna CHF obowiązującego w banku w dniu wypłaty środków (§ 3 ust. 2). Wysokość rat kapitałowo-odsetkowych miała zostać ustalona po przeliczeniu wypłaconego kredytu na CHF (§ 5 ust. 3). Jak postanowiono, raty płatne były w złotych, w kwocie stanowiącej równowartość CHF (§ 5 ust. 4). Kwota raty w złotych przeliczana była na CHF wg kursu sprzedaży obowiązującego w banku w dniu wpływu środków (§ 5 ust. 5). Kredyt został wypłacony w czterech transzach. Powodowie w okresie do 19 grudnia 2016 r. z tytułu zawartej umowy uiszcili 168 536,59 zł, którą strona pozwana przeliczyła na 49 089,47 CHF.

W ocenie Sądu I instancji umowa zawarta przez powodów z pozwanym bankiem była nieważna z racji jej sprzeczności z ustawą i zasadami współżycia społecznego. Ponadto, z uwagi na zawarte w umowie abuzywne postanowienia określające sposoby wyliczenia kwoty kredytu podlegającej spłacie oraz rat kredytu, które to postanowienia nie wiążą powodów, umowę również należało uznać

za nieważną. Powodowie nie zostali również w należyty sposób poinformowani przez pozwany bank o ryzyku walutowym związanym z wprowadzeniem do umowy mechanizmu indeksacji.

Sąd Rejonowy wskazał, że niedozwolony charakter mają postanowienia § 2 ust. 1 i 2 oraz § 3 ust. 2 umowy w zakresie, w jakim przewidują zastosowanie kursu kupna obowiązującego w banku w dniu uruchomienia kredytu do przeliczenia wypłaconych w złotych środków do CHF oraz § 5 ust. 3 i 5 w zakresie, w jakim przewidują zastosowanie kursu sprzedaży CHF obowiązującego w banku z dnia spłaty zobowiązania do obliczenia wysokości raty kredytu. Postanowienie przewidujące stosowanie kursów wyznaczanych przez bank mają charakter abuzywny, ponieważ przyznają przedsiębiorcy prawo do jednostronnego kształtowania wysokości świadczeń stron umowy co skutkuje ich bezskutecznością a ostatecznie nieważnością umowy.

Sąd I instancji wskazał jednak, iż strona pozwana podniosła zarzut potrącenia z wierzytelnością powodów kwoty 262 000 zł. Oświadczenie to zostało złożone przez pełnomocnika banku, mającego umocowanie do składania oświadczeń materialnoprawnych wobec samych powodów w toku rozprawy, a więc było w pełni skuteczne. Nie budziło też wątpliwości Sądu, że stronie pozwanej przysługuje względem powodów wierzytelność w kwocie 262 000 zł z tytułu wypłaconego kredytu. Uznając zasadność podniesionego zarzutu, Sąd Rejonowy oddalił powództwo.

Wyrokiem z 1 lipca 2021 r. Sąd Okręgowy we Wrocławiu, po rozpoznaniu apelacji powodów, zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że zasądził od Banku S.A. w W. łącznie na rzecz powodów L. J. i I. B. 50 591,80 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 18 października 2017 r. do dnia zapłaty (pkt I) oraz rozstrzygnął o kosztach postępowania odwoławczego (pkt II).

Sąd Okręgowy podzielił ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd Rejonowy oraz, co do zasady, również ocenę prawną dokonaną przez Sąd I instancji. Wskazał, że w umowie kredytu zostały zawarte postanowienia abuzywne określające sposób wyliczenia kwoty kredytu podlegającej spłacie i wysokości rat kredytu, które nie wiążą powodów – co spowodowało ostatecznie nieważność umowy. Wobec powyższego

powodowie byli uprawnienie do dochodzenia od strony pozwanej zwrotu spełnionych świadczeń na podstawie art. 405 k.c. i art. 410 § 2 k.c.

Sąd Okręgowy nie zgodził się natomiast z dokonaną przez Sąd Rejonowy oceną podniesionego przez pozwaną zarzutu potrącenia. W tym zakresie wskazał, że złożenie skutecznego oświadczenia o potrąceniu wymaga, aby wierzytelności spełniła określone wymogi wskazane w art. 498 § 1 k.c., tj. wzajemność, jednorodzaowość, wymagalność oraz zaskarżalność. Dopiero gdy wierzytelność przedstawiona do potrącenia jest wymagalna, oświadczenie o potrąceniu wywoła skutek w postaci umorzenia wzajemnych wierzytelności do wysokości wierzytelności niższej. Połączenie w ramach zarzutu potrącenia elementów procesowych i materialnoprawnych przemawia za przyjęciem, że brak jednego z tych elementów powoduje bezskuteczność podjętej czynności, a możliwość jej konwalidowania, jako jednostronnej czynności prawnej, jest wyłączona. W związku z tym, że do potrącenia można przedstawić tylko wymagalną wierzytelność, wierzyciel, dla skuteczności potrącenia, powinien wcześniej wezwać dłużnika do zapłaty. Warunek wymagalności musi istnieć bowiem na dzień złożenia oświadczenia o potrąceniu. Tymczasem strona pozwana nie wykazała, aby wierzytelność zgłoszona do potrącenia była wymagalna. Strona pozwana – co przyznała na rozprawie apelacyjnej – nie wezwała powodów do spełnienia świadczenia. W toku postępowania argumentowała, że umowa jest ważna i powinna być kontynuowana. Zarzut potrącenia został zatem złożony w istocie z ostrożności procesowej, co jednak nie mogło wywołać skutku prawnego z powodu nieziszczenia się przesłanki wymagalności roszczenia.

W sytuacji gdy powodowie ograniczyli swoje roszczenie do nadpłaconych rat kapitałowo-odsetkowych uiszczonych w okresie od 15 maja 2009 r. do 14 grudnia 2016 r. w kwocie 50 591,80 zł oraz uiszczonej prowizji, a w postępowaniu apelacyjnym żądali zasądzenia już tylko kwoty 50 591,80 zł z tytułu nadpłaconych rat kapitałowo-odsetkowych wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia następnego po dniu doręczenia odpisu pozwu, zaskarżony wyrok podlegał zmianie a powództwo uwzględnieniu do kwoty 50 591,80 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 18 października 2017 r. do dnia zapłaty.

Od wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu skargę kasacyjną wywiódł pozwany, zaskarżając go w części, w jakiej Sąd Okręgowy zasądził od pozwanej na rzecz powoda kwotę 50 591,80 zł z odsetkami od 18 października 2017 r.

W skardze podniósł zarzut naruszenia art. 498 § 1 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie, a w konsekwencji przyjęcie, że złożony przez pozwaną zarzut potrącenia nie mógł wywołać skutku prawnego z powodu nieziszczenia się przesłanki wymagalności roszczenia.

Powodowie odpowiedzieli na skargę kasacyjną, w której wniesli o odmowę przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, ewentualnie o oddalenie skargi kasacyjnej, oraz o zasądzenie od pozwanego kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 498 § 1 k.c. nie jest zasadny. Opiera się on na twierdzeniu, że umocowany do tego pełnomocnik pozwanego złożył oświadczenie o potrąceniu, w którym wskazano wprost na istnienie roszczenia banku w sytuacji, gdyby faktycznie doszło do ustalenia, że umowa między stronami jest nieważna. W konsekwencji, zdaniem skarżącego, jego wola została wyrażona w sposób jednoznaczny. Skarżący nie zauważa jednak, że popada w sprzeczność, skoro z jednej strony powołuje się na jednoznaczność złożonego oświadczenia o potrąceniu, a jednocześnie wskazuje, że jego roszczenie istnieje tylko „gdyby faktycznie doszło do ustalenia, że umowa między stronami jest nieważna”. Z powyższego stwierdzenia wynikał wyraźnie warunkowy charakter oświadczenia o potrąceniu. W konsekwencji należy uznać (art. 65¹ k.c.), że istota zarzutu skargi kasacyjnej dotyczy zagadnienia, czy skarżący złożył w sprawie skuteczne oświadczenie o potrąceniu w sytuacji, gdy oświadczenie zostało złożone na wypadek „gdyby doszło do ustalenia, że umowa między stronami jest nieważna”.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że potrącenie ustawowe dokonywane przez jednostronne oświadczenie woli złożone drugiej stronie ma, co do zasady, charakter konstytutywny i skutkuje umorzeniem nawzajem obu wierzytelności do wysokości wierzytelności niższej (art. 498 k.c.) ze skutkiem czasowym wskazanym w art. 499 k.c. Dla skuteczności potrącenia kluczowe jest ziszczenie się pozytywnych przesłanek potrącenia, przy jednoczesnym braku

przesłanek negatywnych. Wówczas powstaje stan „potrącalności”, co aktualizuje uprawnienie wierzyciela do złożenia skutecznego oświadczenia o potrąceniu (zob. wyroki SN: z 22 marca 2012 r. V CSK 95/11; z 18 kwietnia 2012 r., V CSK 141/11; z 21 czerwca 2012 r., III CSK 317/11; z 5 grudnia 2013 r., V CSK 37/13, i z 3 kwietnia 2014 r., V CSK 242/13).

Jedną z przesłanek pozytywnych potrącenia jest wymagalność obu wierzytelności, a przynajmniej wymagalność wierzytelności przedstawionej do potrącenia. Wymagalność oznacza stan, w którym wierzyciel ma prawną możliwość żądania zaspokojenia przysługującej mu wierzytelności, a zatem ma możliwość żądania spełnienia i przymusowego wyegzekwowania określonego świadczenia. Nie budzi wątpliwości, że wierzytelność jest wymagalna w rozumieniu art. 498 § 1 k.c. w terminie wynikającym z art. 455 k.c. (zob. uchwałę SN z 5 listopada 2014 r., III CZP 76/14, OSNC 2015, nr 7-8, poz. 86; wyroki SN z 5 marca 2019 r., II CSK 41/18, i z 6 grudnia 2019 r., V CSK 458/18, OSNC-ZD 2021, nr 3, poz. 27). Wymóg wymagalności wierzytelności potrącającego jako jednej z pozytywnych przesłanek skuteczności potrącenia oznacza, że wyłączona jest możliwość złożenia oświadczenia o potrąceniu wierzytelności jeszcze niewymagalnej. Takie przedwczesne potrącenie nie wywołuje żadnych skutków, także po nadejściu terminu wymagalności, ponieważ nie jest dopuszczalna konwalidacja czynności jednostronnej. Oznacza to, że potrącający powinien złożyć oświadczenie po ziszczeniu się tej przesłanki, a jeśli dokonał tego we wcześniejszym czasie musi złożyć ponowne oświadczenie (zob. wyrok SN z 21 czerwca 2012 r., III CSK 317/11).

Zgodnie z art. 455 k.c., przesłanką wymagalności wierzytelności z zobowiązania bezterminowego jest wezwanie do spełnienia świadczenia. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się wprawdzie, że wezwanie jest jednostronnym oświadczeniem o charakterze prawokształtującym, które nie wymaga szczególnej formy i może zostać złożone w sposób dowolny (zob. wyrok SN z 2 marca 2017 r., V CSK 395/16), nie budzi jednak wątpliwości, że z wezwania do zapłaty musi wynikać wola wierzyciela, aby dłużnik zrealizował obowiązek niezwłocznego spełnienia świadczenia. W szczególności, musi z niego wynikać stanowcze oświadczenie o tym, że wierzycielowi przysługuje określona wierzytelność.

Skarżący nie wezwał powodów do spełnienia świadczenia w sposób stanowczy, a tym samym nie postawił swojej wierzytelności w stan wymagalności. Nie wskazał w sposób jednoznaczny, że przysługuje mu wierzytelność względem powodów. Z okoliczności sprawy wynika, że w ogóle nie był zainteresowany tym, aby powodowie spełnili świadczenie. Wydaje się wręcz, że spełnienie świadczenia przez powodów uznawał za niepożądane i dla siebie niekorzystne. Skoro wierzytelność skarżącego nie była wymagalna, to brak jest jednej z przesłanek niezbędnych dla skuteczności potrącenia na podstawie art. 498 k.c.

W dalszej kolejności należy zauważyć, że dopuszczalność podniesienia tzw. ewentualnego zarzutu potrącenia została zaakceptowana w orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. wyroki SN z 22 listopada 1968 r., I CR 538/68, OSN 1969, nr 11, poz. 204; z 14 listopada 2008 r., V CSK 169/08; z 14 czerwca 2013 r., V CSK 389/12; z 6 czerwca 2023 r., II CSKP 1183/22, oraz postanowienie SN z 9 sierpnia 2016 r., II CZ 83/16). Kwestionowanie przez pozwanego istnienia oraz wysokości wierzytelności dochodzonej przez powoda nie jest przeszkodą do podniesienia przez niego zarzutu potrącenia przysługującej mu wobec powoda wierzytelności. Zarzut ten może zostać przez sąd uwzględniony w zakresie, w jakim sąd orzekający ustali istnienie wierzytelności dochodzonej przez powoda i jej wysokość. Należy jednak uwzględnić, że zarzut potrącenia w takiej sytuacji zostaje złożony w związku z prowadzonym postępowaniem sądowym, w którym co do zasady sporne jest między stronami istnienie i wysokość wierzytelności powoda, co ostatecznie zostaje ustalone z chwilą prawomocnego zakończenia postępowania orzeczeniem o charakterze merytorycznym. Odmierna sytuacja powstaje, kiedy to pozwany w ramach swojego oświadczenia podaje w wątpliwość istnienie własnej wierzytelności. Pozwany, nie przesądzając, czy jego własna wierzytelność w ogóle istnieje, nie może postawić jej w stan wymagalności, co w konsekwencji wyłącza możliwość skutecznego potrącenia. Nieskuteczne jest bowiem warunkowe podniesienie w postępowaniu sądowym zarzutu potrącenia w sytuacji przedstawienia do potrącenia niewymagalnej wierzytelności.

Przedstawionej oceny nie zmienia wskazana w skardze argumentacja dotycząca dochodzenia roszczeń z nieważnej umowy kredytu zawierającej niedozwolone postanowienia umowne. Odnosi się ona głównie do stanowiska

przedstawionego w uchwale siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, (OSNC 2021, nr 9, poz. 56), według którego do chwili, w której należycie poinformowany konsument wyrazi zgodę na związanie niedozwolonym postanowieniem umownym albo zgody tej odmówi, kredytodawca nie może domagać się spełnienia uzgodnionych w tej umowie świadczeń, jak również nie może również żądać zwrotu spełnionego świadczenia nienależnego, ponieważ decyzja co do związania postanowieniem i umową leży co do zasady w rękach konsumenta. Stanowisko przedstawione w tej uchwale uległo częściowej dezaktualizacji w następstwie wydania przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyroków z 7 grudnia 2023 r., C-140/22, S.M. i K.M. przeciwko mBank S.A., oraz z 14 grudnia 2023 r., C-28/22, T.L. i W.E. przeciwko syndykowi masy upadłości Getin Noble Bank S.A. (zob. wyroki SN: z 19 grudnia 2023 r., II CSKP 1933/22; z 8 marca 2024 r., II CSKP 1956/22, z 20 marca 2024 r., II CSKP 2164/22, i z 20 marca 2024 r., II CSKP 401/23).

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., oddalił skargę kasacyjną. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono zgodnie z art. 98 § 1 i § 3 k.p.c. w związku z § 2 pkt 6 i § 10 ust. 4 pkt 2 oraz § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie.

Agnieszka Góra-Błaszczkowska

Marcin Krajewski

Maciej Kowalski

[wr]

[ms]